

колев // Общественные науки и современность. – 1997. – № 4. – С. 82-91; 5. Мандзій Л. Політичні еліти постсоціалістичних країн: проблеми методології дослідження / Л. Мандзій // Вісник Львів. ун-ту. — Серія філософські науки. – Львів, 2002. – Вип.4. – С.171-176; 6. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після „помаранчевої революції” / Юрій Мацієвський // Політичний менеджмент – 2006. – № 5. – С. 18-32; 7. Мельвиль А. Ю. Опыт теоретико-методологического синтеза структурного и процедурного подходов к демократическим транзитам / А. Ю. Мельвиль // Политические исследования. – 1998. – № 2. – С. 6-38; 8. Никулин В. С. Элитные изменения: концептуальный анализ динамического аспекта функционирования элит // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. / В. С. Никулин. – Харків: Видавничий центр Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С.90-92; 9. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / [Бессонова М., Бірюков О., Бондарчук С. і др.]; за заг. ред. А. Колодій. – К. : Вид-во „Ай Бі”, 2002. – 684 с.; 10. Пилипенко В. Є. Владна еліта у контексті суспільного розвитку / Пилипенко В. Є., Привалов Ю. О., Ніколаєвський В. М. – К. : ПЦ „Філіант”, 2008. – 158 с.; 11. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних

суспільств : / [Бистрицький Є., Дергачов О., Макеев С., Полохало В. і др.]; керівник авт. колективу В. Полохало. – К. : Політична думка, 1995. – 368 с.; 12. Полохало В. Неототалітарні трансформації посткомуністичної влади в Україні / Володимир Полохало // Політична думка – 1994. – № 3. – С. 16-17; 13. Шульга М. Еліти в суспільстві: нагальний зміст теоретичної проблеми / Микола Шульга, Олександр Потехін, Наталя Бойко, Олена Парахонська, Тетяна Шульга // Розбудова держави. – 1998. – № 7-8. – С. 13-27.

Dmytro Korotkov

Transformation of Political Elites in Ukraine in the Context of Transitology Paradigm

One of the actual problems in contemporary condition of developing transitology is comprehension of transformation processes in the Post-communist world. In the article the author examines transition problems from totalitarianism to democracy and transformation of political elite of Ukraine in this period. The author finds out reasons which break the process of replacement of old nomenclature elite by a new democratic one. The author also analyzes possibilities of application of democratic transit experience to the Eastern Europe states, including by Ukraine.

Key words: post-communist transformations, political elite, democratic transit, nomenclature.

УДК: 321

**© Ольга Крет
(м. Рівне)**

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ВЛАДИ

У статті досліджується політологічний дискурс застосування інституальної методології. Зазначається, що у сучасній українській політичній науці активно вивчається інституалізація досить різних політичних явищ і процесів. Серед них найменш розробленою є проблема транспарентності влади, інституальні аспекти якої ще фактично зовсім не досліджувалися українськими політологами. Автор аналізує сутність процесу інституалізації транспарентності влади, визначає її об'єктивні умови та основні характеристики. Вона робить висновок, що для інституалізації транспарентності влади в Україні вже склалися необхідні умови, тому виникає потреба дослідження українського досвіду інституалізації транспарентності влади, порівняння його з досягненнями інших країн.

Ключові слова: інституційна методологія, інституалізація, транспарентність влади.

Дослідження проблем політичної інституалізації актуально з огляду на кілька позицій. По-перше, у сучасній політичній науці вивчення інститутів є перспективним не лише у контексті розвитку наукової теорії, але і практично-прикладних аспектів її застосування. По-друге, використання інституційної методології, як і загалом інтерес до інституційної і неінституційної теорії, пов'язаний з прагненням досліджувати сучасні політичні процеси комплексно і всебічно. По-третє, вивчення інституту

транспарентності влади як форми політичної інституалізації у вітчизняній політичній науці поки що має незначне поширення. Це певною мірою обумовлено тим, що у нас не сформовано відповідний понятійний апарат, сам термін „транспарентність влади” майже не вживається в українській науці та політичній практиці, до того ж транспарентність влади не сформувалася як політичний інститут. Проте, до нього повною мірою можуть бути віднесені слова відомого американського дослідника С. Хантингтона: „Соціальна і економічна модернізація підриває старі форми влади і руйнує традиційні політичні інститути. І не обов'язково вона створює нові форми або нові політичні інститути. Однак, розширюючи політичну свідомість і політичну активність мас, вона створює найгострішу в них необхідність” (виділено нами – О.К.) [6, с. 449].

Саме тому предметом нашого дослідження стала інституалізація транспарентності влади. Мета дослідження – вивчення політологічного дискурсу застосування інституційної методології у сучасній українській політичній науці та аналіз сутності процесу інституалізації транспарентності влади.

Загалом, на наш погляд, в українській науці, переважає економічний і соціологічний дискурси застосування категорій „інститут” та „інституалізація”. В одній з праць, що презентує інституційні дослідження та узагальнює українські та російські дослідження цієї галузі, констатується факт поширеності на межі ХХ

та XXI століття інституціональних досліджень, перш за все, у галузі економічних наук, йдеться про десятки наукових праць, присвячених різним напрямкам інституціональних досліджень [4]. Проте і в рамках політологічного дискурсу науковці також застосовують інституціональну методологію, досліджуючи досить різні політологічні проблеми. По-перше, це інституціональні дослідження загальних проблем влади і політичної сфери життя, феномена політичних інститутів, демократії. Таких праць порівняно мало. Цей напрям досліджень репрезентований монографіями В. Ребкало і Л. Шкляра, М. Панова і Л. Герасіної, дисертаціями М. Ніколаєвої, О. Півторака, С. Довгого, статтями М. Кармазіної, Ф. Барановського, О. Бавико, А. Француза, колективними підручниками, підготовленими політологами та ін.

Найбільший інтерес у науковців викликають традиційні політичні інститути суспільства – президентство, парламентаризм та політичні партії. Інституальний аналіз президентства, зокрема, здійснювали І. Батракова, Т. Кіс, Н. Кононенко, М. Кармазіна, І. Костицька та багато інших дослідників; політичних партій – М. Примуш, Л. Дунаєва, Д. Лук'янов, С. Довгий і Г. Левицька. О. Скребець аналізувала інститут парламентаризму, І. Доля та Ю. Крестева – інститут місцевого самоврядування. В. Пашенко – неурядові організації як інститут громадянського суспільства.

Представники української політологічної науки з використанням інституціональної методології досліджували і широкий спектр часткових проблем політичного життя: С. Біленко та С. Осипова – політичне лідерство; О. Михайловська – роль політичної еліти у процесах інституалізації громадянського суспільства, Н. Вінничук – політичну опозицію як інститут сучасної демократії, В. Долгов – політичну рекламу; Л. Лясота та В. Рубанов – політичний аналіз; Д. Неліпа – соціальне партнерство; І. Кресіна, А. Коваленко, С. Балан – інститут імпичменту; О. Валевський і С. Конончук – інститут державних секретарів; С. Новиков – громадський контроль виборчого процесу; В. Вдовичин – свободу особи в процесі інституалізації суспільства; В. Ладиченко – інституалізацію справедливості в процесі державотворення; В. Колух – інституальні чинники політичної стабільності в демократичному суспільстві; С. Сабанадзе – інституалізацію груп інтересів в перехідних суспільствах; Р. Мацкевич – інститут лобізму; І. Дідковська – інститут омбудсмена.

Ці дослідження відображають реальні процеси інституалізації окремих політичних явищ і процесів. Зрозуміло ними не вичерпується коло тих проблем суспільного життя, що потребують політичної інституалізації. Серед них – проблема транспарентності влади, інституальні аспекти якої ще фактично зовсім не досліджувалися українськими політологами.

Інститут (від лат. *institutum* – встановлення, заснування) – поняття, що має у науці досить різні

трактування. Ми будемо використовувати підхід до його розуміння, запропонований у 1990 р. американським вченим Д. Нортом. Сформульоване ним визначення вже стало класичним: інститут – це „правила гри” у суспільстві, це обмежувальні рамки, створені людьми для організації взаємин між ними. На думку науковця, інститути включають в себе все форми обмежень, створених людьми для того, щоб надати певну структуру людським взаєминам. Інститути зменшують невизначеність, структуруючи повсякденне життя, організують взаємини між людьми, визначають і обмежують набір альтернатив, які є в кожній людині.

Д. Норт вважає, що інститути бувають не лише формальними (правила, придумані людьми), але і неформальними (загальноприйняті умовності і кодекси поведінки). Вони є не лише продуктом свідомого людського задуму але і продуктом спонтанного процесу історичного розвитку. Інституціональні обмеження включають як заборони індивідам робити певні дії, так і вказівки, при яких умовах окремим індивідам дозволені певні дії. Тому дослідник і тлумачить інститути як рамки, у межах яких люди взаємодіють один з одним. Але оскільки і встановлені свідомо людьми правила, і неформальні кодекси іноді порушуються, тому важливий елемент механізму функціонування інститутів полягає у встановленні факту порушення та покаранні порушника [3, с. 17-18].

За Д. Нортоном, між інститутами та організаціями існують принципові розходження. Подібно інститутам, організації структурують взаємини між людьми, оскільки виникають внаслідок існування інституціональних рамок. Організація – це група людей, об'єднаних прагненням спільно досягти якої-небудь мети. Інституціональні рамки впливають і на те, які саме організації виникають, і на те, як вони розвиваються. Але, у свою чергу, і організації впливають на процес зміни інституцій, виступаючи головними агентами інституціональних змін [3, с. 19-20].

Головна роль інститутів у суспільстві визначається зменшенням невизначеності і встановленням стійкої (хоча не обов'язково ефективної) структури взаємодії між людьми. Але стабільність інститутів ніякої мірою не суперечить тому факту, що вони час від часу змінюються. Розвиваються всі види інститутів. Інститути формують можливості, які мають члени суспільства. Організації створюються для того, щоб використовувати ці можливості. Розвиваючись, організації змінюють інститути. На думку Д. Норта, результуючий напрямок інституціональних змін формується,

- по-перше, „ефектом блокування”, що виникає внаслідок симбіозу (зрощування) інститутів і організацій на основі структури спонукальних мотивів, створеної цими інститутами, і,
- по-друге, зворотним впливом змін у наборі можливостей на сприйняття і реакцію з боку індивідів.

Вчений робить висновок, що і формальні, і неформальні інституціональні обмеження ведуть до

утворення цілком певних організацій, які структурують взаємодію у суспільстві. Ці організації виникають на основі стимулів, закладених в інституціональній системі, а тому результативність їхньої діяльності залежить від цієї системи [3, с. 21, 23]

Політичний інститут – традиційна категорія політології. За образним висловлюванням К. фон Байме, інституціоналізм є „дідусем політичної науки” [2]. Виходячи з визначення інституту, наведеному вище, політичний інститут можна характеризувати як „правила гри” у суспільстві, обмежувальні рамки, створені людьми для організації взаємин у системі відносин політичної влади. Політичний інститут, з одного боку, є об’єктивним явищем, що не залежить від волі і бажання окремих індивідів і спонукає їх орієнтуватися у своїй поведінці на певні моделі поведінки, певні феномени, оскільки існує лише в діях людей, що відтворюють відповідний тип відносин і взаємодій.

До нашого суспільства повною мірою можна віднести висловлені американським вченим С. Хантингтоном думки, що стосуються політичної модернізації суспільства, в якому, на його думку, особливе значення має процес формування політичних інститутів, здатних залучити широкі верстви населення до перетворень [6, с. 12]. Науковець зазначає, чим більш складним і неоднорідним є суспільство, тим більше досягнення і підтримка політичної єдності стає залежним від функціонування політичних інститутів. У суспільстві, що володіє досить високою неоднорідністю і складною структурою (таким є сучасне українське суспільство – О.К.), жодна соціальна група не може правити поодиноку і тим більше не може встановити згоду, якщо не створені політичні інститути, які б існували певною мірою незалежно від тих соціальних груп, які їх створили [6, с. 29].

С. Хантингтон доводить, що у простому суспільстві спільність ґрунтується на безпосередньому зв’язку однієї особи з іншими. У більш складному – на принципах, традиціях, міфах, кодексах поведінки, нормах і установках. „Співтовариство, – пише він, – припускає не просто „спільне існування”, але впорядковане, стабільне і стійке спільне існування. Коротше кажучи, спільне існування має бути інституціалізованим. ...Інститути, у свою чергу, надають новий зміст загальної меті і по-новому погоджують приватні інтереси індивідів і груп... Рівень єдності в складному суспільстві залежить, у першому наближенні, від міцності і чинності його політичних інститутів. Інститути є поведінковим виразом моральної згоди і спільних інтересів” [6, с. 30].

У контексті нашого дослідження важлива й інша думка С. Хантингтона: політичні інститути виникають не за один день, а тому політичний розвиток є в цьому сенсі повільним процесом, особливо якщо порівняти його з набагато більш динамічним процесом економічного розвитку. Інституціалізація трактується науковцем як „процес, за допомогою якого організації і процедури отримують цінність і стабільність” [6, с. 32].

Перетворення політичного явища на політичний інститут; його формалізація та упорядкування визначається як політична інституціалізація. Політична інституціалізація розглядається як процес, завдяки якому певне політичне явище стає стійким і стабільним з точки зору норм і зразків поведінки, установок і культури.

Поняття, що вводиться нами, „інституціалізація транспарентності влади” є результатом застосування інституційного підходу до дослідження владних процесів і може розглядатися як специфічна форма політичної інституціалізації, а транспарентність влади відповідно як певний політичний інститут сучасного суспільства, який починає формуватися спочатку у більш розвинених демократичних країнах світу, але сьогодні виходить на порядок денний і в сучасному українському суспільстві. Російський дослідник цього інституту Н. Анисимцев, зазначає, що затвердження інституту транспарентності є багаторічною тенденцією для великої групи розвинених країн, суспільно-державний устрій яких прийнято називати ліберально-демократичним [1].

Інституціалізація транспарентності влади визначається нами як нормативно-правове, організаційне та політико-культурне забезпечення взаємодії влади різного рівня з громадськістю на основі принципів прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності.

Умовами інституціалізації транспарентності влади можна вважати наступні чинники:

- потреба впорядкування відносин між владою і громадськістю, що склалася протягом певного історичного періоду;

- традиції зв’язків між владою і суспільством, сформовані раніше, впорядкування зв’язків, правил поведінки, створення певних норм побудови відносин, що склалися між ними протягом тривалого часу і довели необхідність оптимізації взаємин влади і громадськості на принципах прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності;

- визначення соціальних ролей учасників взаємодії та виділення статусно-ролевих груп, які мають забезпечувати функціонування цього інституту (створення певних організаційних структур влади різного рівня, здатних забезпечити взаємодію влади та громадськості на принципах прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності влади, виникнення структур громадянського суспільства, здатних контролювати цю взаємодію і дії влади). Завдяки існуванню чітко визначених статусно-ролевих груп та їх опори на організаційні структури влади та громадянського суспільства створюються певним чином упорядковані форми забезпечення транспарентності влади у різних сферах життя суспільства тобто відбувається процес її інституціалізації.

Аналізуючи механізм інституціалізації транспарентності влади, можна виділити кілька основних характеристик, що характеризують даний процес.

1. Інституалізація транспарентності влади, перш за все, пов'язана з визначенням головної мети і функцій інституту транспарентності влади у суспільстві. Головна мета цього інституту може визначатися як забезпечення потреби системи влади у збереженні стабільності та ефективного функціонування.

Функції інституту транспарентності влади другі описують коло дій, що здійснюються в рамках транспарентного правління. Прикладом інтерпретації цієї проблеми є думка Г. Пизіної, яка називає цілий ряд найважливіших функцій транспарентності влади у демократичних режимах: просвітницьку (завдяки прозорості й інформаційній відкритості громадяни інформовані не тільки про діяльність політичних структур, але і про свої права і свободи); забезпечення політичної участі, вільного і конкурентного вибору населенням тої або іншої альтернативи суспільного розвитку; вільну конкуренцію лідерів та еліт за владу, причому, за стороною, що потерпіла поразку, зберігається право її заперечувати; створення безпеки політичного середовища для опозиційної діяльності; виявлення випадків порушення прав людини і демократичних норм із метою профілактики та своєчасного вживання відповідних заходів не тільки усередині окремої держави, але й за рубежом і т.д. [5, с. 12].

2. Другий аспект інституалізації транспарентності влади – це забезпечення нормативно-правової підтримки діяльності влади на принципах прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності. Серед інших складових транспарентності науковці виокремлюють нормативно-правову компоненту. Вона визначається законодавчим закріпленням транспарентності. На наш погляд, це найважливіша складова транспарентності, оскільки впровадження принципу транспарентності у всіх сферах життя можливо лише тоді, коли буде створено та реалізовано відповідний законодавчий механізм, який дозволить не лише діяти згідно з законами та рішеннями влади, але і зобов'язати відповідні інституції виконувати ці закони, громадськість – розуміти важливість транспарентності для суспільного порядку та сприймати її з довірою. А буде такий механізм ґрунтуватися на спеціальному законі, чи буде спиратися на систему законодавчих норм, які містять різні закони та нормативно-правові акти, на наш погляд, не має принципового значення.

3. Інституалізація транспарентності влади неможлива без оптимізації політичних процедур шляхом використання різноманітних технологій забезпечення прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності влади.

4. Вироблення відповідної культури представників влади та політичної еліти загалом, а також створення системи підготовки відповідних кадрів у сфері державної служби та інших сферах життя суспільства

5. Формування антикорупційного світогляду і правосвідомості громадян, потреб громадськості у певній інформації про створення та діяльність влади (зростання „запиту” громадськості на відповідну

інформацію). Від сформованості такої потреби та її реалізації в політичному житті, яка проявляється, зокрема у певному рівні політичної активності громадськості, також залежить інституалізація транспарентності влади. Знову згадаємо думку С. Хантингтона, який зауважував, що стабільність будь-якого суспільства залежить від співвідношення між рівнем політичної активності населення і рівнем політичної інституалізації. Рівень політичної інституалізації в суспільстві з низьким рівнем політичної активності може бути набагато нижче, ніж у суспільстві з більше високим рівнем політичної активності населення [6, с. 95].

6. Остаточне оформлення інституту транспарентності влади потребує прийняття його норм и правил всім суспільством, а це пов'язано, як свідчать психологічні дослідження, не лише з прийняттям, але із внутрішнім засвоєнням їх, інакше кажучи, інтерналізацією норм.

Отже, розвиток суспільства змушує владу ставати більше транспарентною, проте реалізація транспарентності у практично-політичному житті не може бути успішною без перетворення на відповідний політичний інститут. Для інституалізації транспарентності влади в Україні вже склалися необхідні умови. Цей процес відбувається загалом у сприятливому міжнародному середовищі, яке прагне реалізувати принцип транспарентності не лише на рівні внутрішнього розвитку, але і на рівні міжнародних відносин. У той же час досвід передових у цьому плані країн не може бути механічно перенесений на українські реалії, тому пройти шлях інституалізації транспарентності влади Україна має самостійно. У цьому контексті виникає потреба дослідження українського досвіду, порівняння його з досягненнями інших країн. Важливим завданням є також розробка таких теоретичних аспектів транспарентності влади, як критерії інституалізації, її чинники та наслідки.

Джерела та література:

1. Анисимцев Н. Транспарентность административно-государственного управления: японский вариант / Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 6. – Режим доступу: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/5_6_01.htm;
2. Зазнаев О.И. Вторая молодость „долгожителя”: концепт „политический институт” в современной науке // Проблемы политической науки. – Казань: Центр инновационных технологий, 2005. – С. 3-29;
3. Норт Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги „Начала”, 1997. – 180 с.;
4. Постсоветский институционализм / Под ред. Р.М. Нуреева, В.В. Дементьева. – Донецк: Каштан, 2005. – 480 с.;
5. Пызина Г. В. Транспарентность исполнительной власти: сущность и механизмы реализации в современной России : автореф. дис. на соискание наук. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.02 –

„Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии”. – М.: Российская академия государственной службы при Президенте РФ, 2006. – 20 с.; 6. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

Olga Kret

The Institutionalisation of the Authorities Transparency

The political science discourse of institutional methodology application is investigated in the current article. It is noticed that in modern Ukrainian political science the different political phenomena and processes are actively

studied. Among them the problem of the transparency of the authorities is the least developed, which institutional aspects actually were not investigated at all by the Ukrainian political scientists. The author analyzes essence of the process of the institutionalisation of the transparency of authorities, defines its objective conditions and the basic characteristics. The author concludes that institutionalisation of the transparency of the authorities in Ukraine has already developed necessary conditions; therefore there is a requirement of research of the Ukrainian experience of institutionalisation of this transparency, its comparison with achievements of other countries.

Key words: institutional, methodology, institutionalization, authorities transparency.

УДК: 322

**© Олена Кузьміч
(м. Рівне)**

РЕЛІГІЙНІ ЗАГРОЗИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Автор досліджує релігійні загрози в контексті сучасних глобалізаційних перетворень. У роботі подається означення релігійних загроз, проводиться порівняльний аналіз ролі релігії в сучасних цивілізаціях Сходу і Заходу. Аналізуються тенденції і загрози реалізації релігійної свободи. Подаються сценарії розвитку релігійної свободи за умов глобалізації. Автор аргументовано доводить, що нехтування релігійними чинниками призводить до опозиційних тенденцій щодо розвитку релігійної культури, наслідком чого є феномен релігійної мобільності і політизація релігії. Відтак релігія стає осередком напруженості міжрелігійних протиріч, невирішеність яких у сучасному світі призводить до великої кількості релігійних і нерелігійних конфліктів.

Ключеві слова: взаємовідносини церкви і держави, секуляризація, інформаційне суспільство, глобалізація, десаκραлізація, загрози релігійній свободі, глобалізаційний секуляризм.

Усе змінилось. Глобалізація матеріальних потоків і ідей, розмаїття культур, зростання конфліктів так чи інакше пов'язані з релігійними віруваннями. Релігії, які повинні нести людям радість і умиротворення, сьогодні стали чи не головним джерелом небезпеки і неспокою в світі. Логічно виникає питання: яким є внесок у розвиток глобального суспільства розрізних релігійних елементів?

У проблемі культурної і релігійної ідентифікації глобалізація відіграє основоположну роль. Нинішній світ уособлює зіткнення між культурою Заходу, що претендує на універсальність, і цивілізаціями, на які спрямована така уніфікація. Такі зіткнення проявляються в різних формах, у тому числі і в формі релігійних конфліктів. Неминуче цей процес ускладнює відносини між християнським і нехристиянськими світами, перш за все з ісламським, і може зрештою призвести до катастрофічних наслідків.

Звідси видається **актуальним** дослідження, яке має на меті вивчення потенційних релігійних загроз і загроз релігійній свободі і визначення стратегії їх подолання

в умовах розвитку глобалізаційних тенденцій. Відтак маємо такі **завдання:** 1) визначити основні загрози релігійної свободи; 2) проаналізувати тенденції розвитку загроз в умовах глобалізації; 3) порівняти бачення загроз з релігійної і світської точок зору; 4) визначити основні шляхи подолання загроз.

За результатами опрацювання літературних джерел можна сказати, що проблема загроз релігійній свободі мало досліджена. Більшість матеріалів присвячена проблемам релігійного екстремізму і релігійного тероризму. Переважна більшість авторів вбачає причини релігійних конфліктів і загроз у зіткненні Східної і Західної цивілізацій, мусульманського і християнського світогляду. Російські та європейські науковці і публіцисти основну небезпеку пов'язують з ісламським фундаменталізмом. Сучасні ж теологи, незалежно від віросповідання, вважають, що основна причина ситуації, що склалася в сучасному світі, – тотальна секуляризація світогляду. Саме вона спотворює ту чи іншу релігію, виставляючи її у викривленому світлі. Розбіжності усвідомлення сутності релігійної свободи викликають її неоднозначні тлумачення і оцінки, що в свою чергу породжує релігійний фундаменталізм і, як наслідок, нетерпимість до представників інших релігій і переконань.

У своїй знаменитій праці „Зіткнення цивілізацій” С.Гантінгтон торкається проблем релігійного характеру. Шукаючи основні причини і засади сучасних форм і виявів протистояння на глобальному рівні, він зазначає: однією з найпоширеніших помилок сьогодення є точка зору, „яка має своє коріння в переконанні часів „холодної війни”, згідно з яким єдиною альтернативою комунізму є ліберальна демократія, і смерть першого призводить до універсальності другої” [9].

Ідея єдності, яку несе глобалізація, не нова, оскільки саме ця ідея була вперше сформована релігією. До капіталізму саме релігія сприяла інтеграції світового співтовариства, тоді як у буржуазний період інтеграція суспільства і його ідеологія починає набувати секуляризованого просвітницького характеру.